

P r i k a z i i o s v r t i

ZNANSTVENI KOMENTAR SVETOGA PISMA ZA KATOLIKE – TREĆE, DOPUNJENO IZDANJE

The Jerome Biblical Commentary for Twenty-First Century. Third Fully Revised Edition. Edited by John J. Collins, Gina Hens-Piazza, Barbara Reid OP, and Donald Senior CP, T & T Clarc, London 2022, 2196 str.

Prvo izdanje ovog znanstvenog komentara Svetoga pisma priredili su američki katolički bibličari godine 1968. kao odjek i užljebljenje biblijske obnove u duhu Drugoga vatikanskog sabora. Za vrijeme studija na Papinskom biblijskom institutu u Rimu profesori su nam preporučili da se njime služimo u djelovanju među kandidatima na svećenike. Drugo, znatno prošireno izdanje tiskano je godine 1990. Moja recenzija ovog izdanja objavljena je u *Crkvi u svijetu* 1992., 85-89. Iz toga izdanja preveo sam komentar četiriju evanđelja i Djela apostolskih te priloge o sinoptičkom problemu i povijesnom Isusu (D. J. HARRINGTON i dr., *Komentar evanđelja i Djela apostolskih*, Sarajevo 1997.). Dekan našega KBF Darko Tomašević preveo je iz ovog izdanja priloge o nadahnuću, kanonu, apokrifima i kumranskim rukopisima, zatim o tekstovima i prijevodima, suvremenom istraživanju SZ-a i NZ-a, biblijskoj hermeneutici, izjavama katoličkog učiteljstva, biblijskoj geografiji i biblijskoj arheologiji (Raymond E. BROWN i dr., *Znanstveni uvod u Bibliju*, Sarajevo 2012.). Profesor na P. B. I. Dominik Markl bio je zamoljen da za novo izdanje napiše „Uvod u Petoknjžje”, ali da tekst ne smije biti dulji od 7000 riječi. Kao jedan od predstavljača ovoga izdanja u Rimu 15. ožujka 2022. izjavio je kako je to prihvatio da pokaže svojim studentima da je moguće predstaviti složeno pitanje širokom krugu čitatelja jednostavnim riječima, očekujući da će čitatelji knjige biti slavitelji nedjeljnih misa, vjeroučitelji i vjernici laici. Za njega je Petoknjžje zbirka spisa o Izraelu kao narodu izbjeglica koji je prihvatio Božju pouku na Sinaju u svjetlu svoga iskustva patnje pod faraonovim brutalnim režimom. S toga stajališta Petoknjžje govori i nama danas.

PREDGOVOR PAPE FRANJE, UREDNICI I SURADNICI

Urednici su zamolili papu Franju da ovom izdanju napiše predgovor. On ističe kako je povezanost između Uskrslog Gospodina, zajednice vjernika i Svetoga pisma bitna za identitet kršćana, oslanja se na saborsku Konstituciju o objavi *Dei Verbum* te naglašava da nas Pismo povezuje sa Židovima i drugim kršćanima. Citira svoju pobudnicu *Radost evanđelja* br. 264 o pozivu biblijskih znanstvenika. Zadaću urednikā preuzele su dvije bibličarke i dva bibličara iz SAD-a: vjernica laikinja Gina Hens-Piazza, profesorica na Jesuit School of Theology na Santa Clara University u Kaliforniji, koja se bavi mjestom žena u biblijskom poimanju pravde, zatim dominikanka Barbara E. Reid, koja je vodila studijska putovanja po Svetoj zemlji i napisala 12 knjiga od kojih je jedna egzegetska studija o ženama uz Isusa prema Luki, nadalje John J. Collins, koji se bavi židovskim identitetom prema Deuteronomiju i profesor je starozavjetnih disciplina na Yale University u New Havenu, i redovnik pasionist Donald Senior, profesor novozavjetnih disciplina na Theological Union u Chicagu. On je od 2001. član Papinske biblijske komisije.

U popisu suradnika koji su obradili priloge s općim uvodom u Sveto pismo (str. 3-183), pojedinu knjigu (str. 187-1890) ili neku od 22 tzv. općih tema (*general topics*, str. 1891-2145) stoje 92 imena bibličarki i bibličara iz različitih naroda sa zgusnutim podatcima gdje su završili studij, gdje predaju biblijske i srodne discipline i o čemu su pisali. Urednici u Uvodu (str. IX-XIII) s ponosom ističu nov sastav sudionika: „Dok su autori izdanja iz god. 1990. bili prvenstveno svećenici i redovnici, skoro polovica od autora ovog novog izdanja su vjernice laikinje i vjernici laici. Dok je prethodno izdanje uključivalo devet žena kao autorica, ovo novo izdanje ima 34 žene” (str. XI).

Urednici i suradnici pozdravljaju ekumensku otvorenost pristupa Bibliji, ali ovako opravdavaju namjenu ovoga komentara katolicima: „Smatramo da je još uvijek vrijedno ponuditi komentar ovoga oblika kao plod katoličkog znanstvenog istraživanja Biblije. U prva dva izdanja priređivači su pokazali da nikako ne odbacuju niti podcjenjuju protestantsko ili židovsko istraživanje Biblije. Ovim želimo našim kolegama unutar i izvan Katoličke crkve ponuditi izričite perspektive koje mogu biti svojstvene katoličkom pristupu Bibliji. Dok mnoge od ovih crta ostaju zajedničke, osobito s glavnim tokovima protestantskih i pravoslavnih zajednica, katoličko tumačenje Biblije treba u konačnici biti prihvatljivo vlastitoj zajednici vjere te odra-

žavati njezinu zauzetost za vlastitu i bitnu ulogu katoličke liturgije, duhovnosti i ekleziologije. Prema učenju Konstitucije *Dei verbum* i Drugog vatikanskog sabora Sveto pismo i tradicija zajedno izražavaju istinu, ljepotu i snagu Riječi Božje. U duhu dijaloga, za koji se posebno zauzima papa Franjo, nudimo ovaj pregled katoličkog istraživanja Biblije ne samo kao doprinos našoj katoličkoj zajednici širom svijeta nego i kao pouzdan pokazatelj našoj kršćanskoj braći i sestrama drugih zajednica” (XI).

RASPORED GRAĐE I IZLAGANJA

Dok se izdanje iz godine 1990. sastojalo od 83 priloga razdijeljenih oko Staroga i Novoga zavjeta, ovo izdanje raspoređeno je u četiri dijela sa zasebnim temama:

- I. *Uvodni članci* (3-183): Biblijska geografija, Arheologija SZ-a, Arheologija NZ-a, Povijest Izraela i Jude, Judaizam u vrijeme Isusa, Povijesni Isus i Rano kršćanstvo u kontekstu.
- II. *Stari zavjet* (187-1136): Petoknjžje (Post, Izl, Lev, Br, Pnz), Povijesne knjige (Jošua, Sudci, Rut, 1 Sam, 2 Sam, 1 Kr, 2 Kr, 1 i 2 Ljet, Ezr-Neh, Tob, Jdt, Est, 1 i 2 Mak). Između povijesnih i mudrosnih knjiga stavljen je komentar Joba i Psalama.
- III. U odsjeku „Mudrosna literatura” obrađene su Mudre izreke, Propovjednik, Pjesma nad pjesmama i Sirah.
- IV. Odsjek „Proročka literatura” podijeljen je na dva dijela: propovijedi povijesnih proroka (Izaija u tri dijela, Jer, Tuž, Bar) te apokaliptika i eshatologija (Ez, Dan, Dvanaest ‘manjih’ proroka).
- V. *Novi zavjet* (1139-1887), s uvodnim temama „Od Isusa do apostolske Crkve u drugom stoljeću: povijest najstarije recepcije novozavjetnih spisa”, belgijskog bibličara Josepha Verhyedena, str. 1139-1153, i „Uvod u sinoptička evanđelja”, američkog sulpicijanca Ronalda D. Witherupa koji istražuje sinoptike i Pavla, str. 1154-1167. Četiri kanonska evanđelja, Djela apostolska, 14 poslanica pavlovske zbirke, 7 ‘katoličkih’ i Otkrivenje obrađeni su redosljedom kako stoje u kanonu Latinske crkve.
- VI. *Opći članci* (1891-2145) grupirani su u četiri skupine:
 - a) *Biblija u katoličkoj tradiciji*:
 - ‘Po Pismima’: tumačenje Biblije prije 1600. god., str. 1891-1922, američkog bibličara Bernarda McGinna, koji istražuje egzegetsku mistiku, i Suzane Schreiner, koja kao povjesničarka istražuje protestantsku reformaciju, rani suvremeni katolicizam i renesansu;

- „Tumačenje Pisma – Crkva i suvremena katolička biblijska obnova”, str. 1923-1949, Donalda Seniora, što je odgovor novijega katoličkog učiteljstva na znanstvenu prosudbu Biblije.
 - „Biblija kao Sveto pismo – objava, nadahnuće i kanon”, str. 1950-1999, mađarskog cistercita Denisa Fakra-svalvyja.
- b) *Biblija i suvremeni katolicizam:*
- „Feminističko tumačenje Biblije”, str. 2000-2008, dominikanke Barbare E. Reid;
 - „Biblija i socijalna pravda”, str. 2009-2044, dominikanke Carol Dempsey;
 - „Književni pristupi Bibliji”, str. 2045-2059, kanadskog bibličara Jean-Françoisa Racinea i Gine Hens-Piazza.
- c) *Biblija u različitim kontekstima:*
- Tumačenje Biblije u Americi i među Afroamerikancima, str. 2060-2067, američke bibličarke Stacy Davis, koja predaje na University of Notre Dame proučavajući kako Afroamerikanke doživljavaju Bibliju;
 - Tumačenje Biblije na španjolskom među Latinoamerikancima, str. 2067-2075, od Francisca Lozade Jr., koji se bavi biblijskom hermeneutikom među Latinoamerikancima;
 - Kako Amerikanci azijskog porijekla gledaju na Bibliju, str. 2076-2083, bibličarke Seung Ai Yang i doktorandice Sunhee Jun.
- d) *Biblija u životu Crkve:*
- Biblija u životu Crkve, str. 2084-2107, Franka Matere, koji se bavi teologijom NZ-a, posebno kristologijom, a u ovome članku govori o slušanju i čitanju Biblije u Crkvi kao izvoru moralnog i duhovnog odgoja;
 - Biblija u liturgiji, str. 2108-2119, benediktinca Guerri-ca DeBona i uršulinke Eileen Schuller; on je profesor homiletike i duhovnik bogoslova, a ona se bavi judaizmom drugog hrama i kumranskim spisima;
 - Biblija i etika, str. 2120-2137, američkog isusovca Jamesa Keenana, koji istražuje biblijsku podlogu katoličke etike na Jesuite Institute at Boston College;
 - Ekumenizam, međureligijski odnosi i Biblija, str. 2138-2145, američke redovnice Mary C. Boys, koja predaje na Union Theological Seminary u New Yorku istražujući odnos današnjih kršćana i Židova u duhu Drugoga vatikanskog sabora.

SOCIJALNI I DUHOVNI KONTEKST DANAŠNJIH VJERNIKA KOJI
U BIBLIJI TRAŽE ISTINU SPASENJA

Urednici i sudionici ovog izdanja pripadaju katolicima različitih naroda i kultura. Zato su se trudili da lome kruh Riječi Božje vjernicima današnjeg svijeta. Ovdje ističemo neke bisere iz općih članaka na toj crti pristupa Bibliji.

U prilogu „Judaizam u vrijeme Isusa” John J. Collins obradio je religiozne struje i nacionalnu povijest Židova od Makabejskog ustanka protiv grčke vlasti do Bar Kohbina ustanka protiv Rimljana. Tu je zahvatio i kumransku zajednicu kao „četvrtu filozofiju” prema Josipu Flaviju te židovsku dijasporu u Egiptu. Rabini nisu sačuvali spise dijaspore napisane na grčkom, ali jesu kršćani koji su pomoću njih izgradili svoju sintezu grčke i hebrejske kulture.

U prilogu „Rano kršćanstvo u kontekstu” Carolyn Osiek obradila je poimanje građanstva u Mediteranskom svijetu Novoga zavjeta, obitelj, socijalne organizacije, naobrazbu i književnost te razlaz između judaizma i kršćanstva.

Joseph Verheyden je u prilogu „Od Isusa do Apostolske crkve u drugom stoljeću” obradio znakove međusobne ovisnosti novoza-vjetnih spisa unutar crkvene zajednice te aluzije ili navode iz NZ-a kod apostolskih otaca.

Bernard McGinn i Suzana E. Schreiner istražili su poimanje tradicionalnog izraza „Po Pismima” do razlaza katolika i protestanata u tumačenju Pisma. Svrha čitanja i propovijedanja Pisma bila je stoljećima priopćavanje radosne vijesti o spasenju u Kristu i zato je u srednjem vijeku bilo važno alegoriziranje događaja i riječi objave. Reformatori su nastupili s načelom „Sola Scriptura”, uvjereni da je Pismo najvažniji i vrhovni autoritet kršćanskog učenja, ali nisu držali da prethodna tradicija ne znači ništa.

U prilogu „Tumačenje Pisma – Crkva i suvremena katolička biblijska obnova” Donald Senior obradio je odgovor katoličkog učiteljstva na znanstveni pristup Bibliji nakon arheoloških otkrića i pronalaska starinskih tekstova na koje slične neki izvještaji Biblije. Kvalitetni preokret za katoličke znanstvenike nastupio je enciklikom Pija XII. *Divino afflante Spiritu* god. 1943., koji je na poticaj Augustina Bee, njemačkog isusovca i rektora Papinskog biblijskog instituta u Rimu, odškrinuo vrata katoličkim bibličarima za dijalog s drugačijim tumačima Biblije. Drugi vatikanski sabor, u Konstituciji *Dei Verbum*, istaknuo je kako u Bibliji tražimo istinu spasenja, a dokumenti kasnijih papa i Papinske biblijske komisije ističu odnos kršćanskog i židovskog pristupa Starom zavjetu te liturgijsko

obilježje čitanja Biblije u Crkvi. Osnovno je da mi kršćani čitamo SZ u svjetlu događaja Krista. U ovom prilogu autor je izvijestio o savjetovanju, da li se eventualno ređenje žena protivi izričitom učenju Novoga zavjeta koje je godine 1975. naručila Kongregacija za nauk vjere. Kako odgovorni u Kongregaciji nisu bili zadovoljni rezultatom rasprave, nije dopustila da dokument bude objavljen (str. 1943-1944). U katoličkoj tradiciji ostaje trajno uvjerenje da Biblija jest riječ Božja, ali su pisci pojedinih knjiga pravi autori i u tom smislu Biblija je i riječ ljudska. Zato autor zaključuje: „Stalna blagotvorna milost u razvoju katoličkih stavova prema znanstvenom istraživanju Biblije je uvjerenje da nema automatske nespojivosti između pravog povijesnog istraživanja i autentične kršćanske vjere. To uvjerenje, koje su zastupali mnogi katolički znanstvenici u prošlosti a zastupaju i danas, prokrčilo je put izvanrednoj biblijskoj obnovi u Crkvi danas” (str. 1949).

Madžarski cistercit Denis Farkasfalvy, koji se nakon ređenja u Austriji preselio u SAD, na University of Dallas godinama predavao evanđelja te kanon i biblijsku hermeneutiku, u prilogu „Biblija kao Sveto pismo”, povezo je objavu, nadahnuće i kanon. Pretpostavljam da su mu urednici povjerali ovu temu zbog njegove knjige *Inspiration and Interpretation. A Theological Introduction to Sacred Scripture*, Washington D. C. 2010, 251 str. Veliku pozornost posvetio je povijesnom kontekstu formulacije da u Bibliji tražimo istinu spasenja (DV 11-12) prema učenju Sabora. Istaknuo je kako su kumranski spisi povećali naše znanje u hebrejskom izvorniku starozavjetnih knjiga i odnosu toga izvornika prema Septuaginti. Zaključuje: „Tridentinski sabor nije nastupio kao sudac među različitim patrističkim tendencijama i postupcima, nego se želio suprotstaviti snu protestantskih reformatora o izvjesnom ‘izvornom kršćanskom kanonu’ kao nečem što je postojalo od apostolskih vremena. Katolici nisu bili bolje informirani niti jezično upućeniji od reformatora, nego su jednostavno ostali uz svoju živu tradiciju dokumentiranu u neprekinutom lancu sjećanja. U kasnijim stoljećima rasprave između katolika i protestanata o kanonu nastavljene su, ali su znatno smirene u novije vrijeme. Treba nastati novi ekumenizam, kako bi se ponovno uspostavilo slaganje o starozavjetnom kanonu” (str. 1998).

Dominikanka Barbara E. Reid u prilogu „Feminističko tumačenje Biblije” najprije tumači različit smisao izraza „feministički”, a zatim zastupa katoličko uvjerenje da se muškarci i žene u Bibliji, Crkvi i svijetu dopunjavaju, a ne da su u najstrožem smislu potpuno isti i u tom smislu jednaki. Odobrava djelovanje katoličkih feminista i feministkinja oko stvaranja „inkluzivnih i

participatornih struktura unutar katoličkih zajednica i u svijetu” (2001). Iz povijesti kršćanstva u SAD-u navodi primjer sestara Sare i Angeline Grimké iz 19. st. koje su naučile grčki i hebrejski da bi iz Biblije dokazivale kako ropstvo nije po Božjoj volji. Židovska teologinja Grace Aguilar objavila je god. 1945. knjigu o ulozi žena u judaizmu kako bi pobila predrasude kršćana o položaju žena u narodu Tore. B. Reid pozdravlja tri izdanja *The Women’s Bible Commentary* u razmaku od dvadeset godina (1992., 1998. i 2012.) i obrazlaže svoje sudjelovanje u nizu feminističkog komentara pojedinih knjiga Biblije s ekumenskog, međureligijskog i međukulturalnog stajališta. Svjesna da su Bibliju pisali muškarci za muškarce, pozdravlja hermeneutiku transformativnih akcija s vizijom o „novom čovječanstvu, novoj globalnoj etici i novoj religijskoj zajednici u kojoj će relacije upisane u tekstove, tradicije i svagdanji život biti transformirane Božjom snagom na djelu u zajednicama vjernika u zajednice jednakosti, dostojanstva i uzajamnosti” (2004). Kad je riječ o položaju žena među Židovima u vrijeme Isusovo, upozorava da kršćanski tumači ne bi trebali nastupati protužidovski nego Isusove postupke tumačiti kao *moćnost* unutar židovstva. S ponosom ističe da u Katoličkom biblijskom društvu Amerike već trideset godina aktivno sudjeluju i bibličarke, ali ne bez teškoća. U tom duhu pozdravlja što je u dokumentu Papinske biblijske komisije *Tumačenje Biblije u Crkvi* godine 1993. predstavljen i feministički pristup kao jedna od metoda. Zaključuje: „Feminističko tumačenje Biblije sada je čvrsto ustaljeno u katoličkim, protestantskim i židovskim znanstvenim krugovima, i vjernici mogu brati plodove tog oslobodilačkog pristupa” (2007).

Dominikanka Carol J. Dempsey u prilogu „Biblija i pravda” ističe na početku i na kraju kako treba dekolonizirati biblijsko poimanje Božje pravde. Istražuje poimanje pravde u Tori, kod proroka, u mudrosnim spisima, kanonskim evanđeljima. U nove vidove ovoga pitanja ubraja: ekološku pravdu, rodnu pravdu (*gender justice*), reproduktivnu pravdu, rasnu pravdu, klasnu i ekonomsku pravdu, pravdu za osobe s oštećenjima i odmakle dobi, međureligijsku pravdu. Zaključuje: „Ovaj prilog osvjetljuje znakove vremena i postavlja pitanja, kako ugrađivati Bibliju u prilog pravdi u suvremenom znanstvenom istraživanju i hermeneutskim postupcima. Poziva ljude da premisle kako Bibliju čitamo, slušamo i tumačimo u različitim globalnim zajednicama, s različitim globalnih lokacija te iz različitim perspektiva, uključivši vjerničke i sekularne perspektive. Biblija ima važnu ulogu u odvijanju misterija Boga i radu za pravdu u današnjem svijetu” (2044).

Bostonski moralist James Keenan u prilogu „Biblija i etika” počinje od konstatacije da su protestantski teolozi svoju etiku temeljili na Svetom pismu, dok su se katolički stoljećima pozivali na tradiciju i zato je moralka koju smo mi stariji učili u dodiplomskom studiju bila temeljena ne Deset zapovijedi. Preokret je došao s Bernhardom Häringom godine 1954. koji je postavio metodološko načelo o ljubavi kao središtu Kristova zakona. Raduje se što je Papinska biblijska komisija godine 2008. u dokumentu *Biblija i moral – biblijski korijeni kršćanskog djelovanja* skrenula pozornost katolika na biblijsku metodologiju u etici. Prikazuje zalaganja Fritza Tillmanna, Williama C. Spohna i Yiu Sing Lucasa Chana na tom polju. Vidi u blaženstvima kako ih je formulirao Matej tragove Isusova osobnog ponašanja i srž biblijske podloge za kršćansko etično ponašanje. Priznaje da etika u Bibliji nije monolitna i žali što bibličari koji se bave etikom nisu sposobni surađivati.

Sestra Mary C. Boys u prilogu „Ekumenizam, međureligijski odnosi i Biblija” vidi tri crkvena događaja koji su utjecali na dijaloški stav katolika prema onima koji drugačije vjeruju: enciklika Pija XII. *Divino afflante Spiritu*, činjenica da su se katolički bibličari poput Josepha Fitzmyera i Raymonda Browna uključili u proučavanje kumranskih spisa te nastanak saborske deklaracije *Nostra aetate* godine 1965. Malo je poznato da su se 13. lipnja 1960. u Rimu susreli Ivan XXIII. i Jules Isaac (1877. - 1963.), francuski Židov i povjesničar, koji se žalio Papi da su katolici stoljećima „učili prezirati” židovski narod. Papa je već u razdoblju pripremnih komisija za Sabor osnovao jednu „za židovsko pitanje”. Nacrt Deklaracije o stavu Crkve prema nekršćanskim religijama, uključivši židovstvo i islam, prošao je kroz pet redakcija, a pravu doktrinarnu novost predstavlja konačno usvojeni tekst prema kojemu se za nasilnu smrt Isusovu ne mogu teretiti svi Židovi onoga vremena ni kasnijih vremena. Dokumenti koje je izdavalo učiteljstvo nakon Sabora „odražavaju kako je katoličko tumačenje Biblije sazrijevalo nakon Sabora... Dok stalni napredak u proučavanju Biblije, osobito u istraživanju kršćanskih početaka, odražava Konstituciju *Nostra aetate* u odnosu prema Židovima i judaizmu, to odražavaju i sadašnje inicijative u odnosu na druge religijske tradicije” (2143). Pravi pobornici dijaloga pri uspoređivanju kršćanstva s učenjima drugih religija ne čine to radi suprotstavljanja nego radi pažljivog slušanja i razabiranja kako određeni aspekt druge tradicije govori o komparativnom aspektu vlastite tradicije. Ona zaključuje: „Biblijski i crkveni fundamentalisti opiru se tumačenjima svetih tekstova u njihovu povijesnom, književnom i kulturnom kontekstu. ‘Učenje

prezira' kako je to nazvao Jules Isaac nastavlja se na bezbrojnim mjestima. Ponovno oživljavanje antisemitizma pokazuje kako je bitno da Crkva oživi svoje učenje o Židovima i židovstvu, posebno kako da tumači novozavjetne tekstove u kontekstu svega što je izneseno u godinama nakon Drugoga vatikanskog sabora" (2144). Svoje gledanje na odnos Crkve i Židova danas opširnije je izložila u vlastitoj knjizi *Remembering the Sacred. The Death of Jesus and Relations between Jews and Christians*, New York 2013, 400 str.

ZAKLJUČAK

Odabirom suradnika i rasporedom građe urednici ovog trećeg izdanja *Jeronimovskog komentara Biblije* uspješno su ostvarili želju da ovo bude *katolički* i *znanstveni* komentar Svetoga pisma kao *knjige Crkve*. Prilozi pojedinih sudionika ne boluju od „antirimskog afekta” kako bi kazao Hans Urs von Balthasar, ali ne svode tumačenje Biblije na citiranje papinskih dokumenata. Kako je u naše vrijeme engleski postao međunarodni jezik sporazumijevanja u govornom i pisanom obliku, iz vlastitog radnog iskustva znam da hrvatski profesori teologije, studenti teologije i vjeroučitelji imaju dovoljno radno znanje engleskog da se mogu plodno služiti ovim magistralskim zbornim djelom.

Mato Zovkić